द्वारपाल त्रि॰ द्वारं पालयति पालि—अण्। १द्वाररक्षके दौवारिकशब्दे ३७७१पृ॰ अस्य लक्षणम् "ततो मङ्कणकं गत्वा द्वारपालं महाबलम्। तं यक्षमभिवाद्यैव गोसहस्रं फलं लभेत्" भा॰व॰८३अ॰। ततोऽर्घपात्रं विन्यस्य द्वारपालान् समर्चयेत्" तन्त्रसा॰ देवताभेदे द्वारपालभेदाः तत्र तत्र प्रकरणे तन्त्रोक्ता ज्ञेयाः। २तीर्थभेदे च "ततो गच्छेत राजेन्द्र! द्वारपालं तरण्डकम्। तच्च तीर्थं सरस्वत्यां यक्षेन्द्रस्य महात्मनः। तत्र स्नात्वा नरो राजन्नग्निष्टोमफलं लभेत्" भा॰व॰८३अ॰ स्त्रियां ङीप्। अस्या अपत्यं रेवत्या॰ ठक् न ढक्। द्वारपालिक द्वारपाल्या अपत्ये पुंस्त्री॰। स्त्रियां ङीत् [टाप्।

द्वारपालक त्रि॰ द्वारं पालयति ण्वुल्। दौवारिके स्त्रियां

द्वारपिण्डी स्त्री द्वारस्य पिण्डीव। देहल्यां जटा॰।

द्वारबलिभुज् पु॰ द्वारदत्तं बलिं भुङ्क्ते भुज—क्विप्। वक खगे त्रिका॰। [पदार्थे हेमच॰।

द्वारयन्त्रं द्वारे स्थितं यन्त्रम्। (ताला) (कुलुप) ख्याते

द्वार(रा)वती स्त्री द्वाराणि चतुर्वर्णमोक्षद्वाराणि प्रशस्तान्यत्र मतुप् मस्य वः संज्ञात्वेन वा पूर्वपददीर्घः। समुद्रोपान्तिके श्रीवासुदेवनिर्मिते पुरीभेदे तत्पुरी निर्माणप्रकारस्थानादिकं हरिवं॰ विस्तरतो वर्णितं दिङ्मात्रमत्रोच्यते।

"आनूपं सिन्धुराजस्य प्रपेदुर्यदुपुङ्गवाः। ते तत्र रमणीयेषु विषयेषु सुखप्रियाः। मुमुदुर्यादवाः सर्वे देवाः स्वर्गगता यथा। पुरवास्तु विचिन्वन् स कृष्णस्तु परवीरहा। ददर्श विपुलं देशं सागरानूपशोभितम्। वाहनानां हितञ्चैव सिकताताम्रमृत्तिकम्। पुरलक्षणसम्पन्नं कृतास्पदमिव श्रिया। सागरानिलसंवीजं सागराम्बुनिषेवितम्। विषयं सिन्धुराजस्य शोभितं पुरलक्षणैः। तत्र रैवतकोनाम पर्वतोनातिदूरतः। मन्दरोदारशिखरः सर्वतोऽभिविराजते। तत्रैकलव्यसंवासो द्रोणेनाध्युषितश्चिरम्। प्रभूतपुरुषोपेतः सर्वरत्नसमाकुलः। विहारभूमिस्तत्रैव तस्य राज्ञः सुनिर्मिता। नाम्ना द्वारवती नाम स्वायताऽष्टापदोपमा। केशवेन मतिस्तत्र पुर्य्यर्थे विनिवेशिता। निवेशं तत्र सैन्यानां रोचयन्ति स्म यादवाः। ते रक्तसूर्य्ये दिवसे तत्र यादवपुङ्गवाः। सेनापालाश्च सञ्चक्रुः स्कन्धावारनिवेशनम्। ध्रुवाय तत्र न्यवसत् केशवः सह यादवैः। देशे पुरनिवेशाय स यदुप्रवरो विभुः। तस्यास्तु विविधं नाम वास्तूनि च गदाग्रजः। निर्ममे पुरुषश्रेष्ठो मनसा यादवोत्तमः। एवं द्वारावतीञ्चैव पुरीं प्राप्य सबान्धवाः"। हरिवं॰ ११४ अ॰। "इयं द्वारावती नाम पृथिव्यां निर्मिता मया। भविष्यति पुरी रम्या शक्रस्येवामरावती। तान्येवास्याः कारयिष्ये चिह्नान्यायतनानि च। चत्वरान् राजमार्गांश्च समानन्तःपुराणि च। देवा इवात्र मोदन्तां वसन्तो विगतज्वराः। बाधमाना रिपूनुग्रानुग्रसेनपुरोगमाः। गृह्यन्तां गृहवास्तूनि कार्य्यन्तां त्रिकचत्वराः। मीयन्तां राजमार्गाश्च प्राकारस्य च या गतिः। प्रेष्यन्तां शिल्पिमुख्या वै नियुक्ता वेश्मकर्मसु। नियुज्यन्ताञ्च देशेषु प्रेष्यकर्मकराजनाः। एवमुक्तास्तु यदवो गृहसंग्रहतत्पराः। यथानिवेशं संहृष्टाश्चक्रुर्वास्तुपरिग्रहम्। सूत्रहस्तास्ततो मानं चक्रुर्यादवपुङ्गवाः। पुण्येऽहनि महाराज! द्विजातीन् प्रतिपूज्य च। वास्तुदैवतकर्माणि विधिनाऽकारयंस्ततः। स्थपतीनथ गोविन्दस्तत्रोवाच महामतिः। अस्मदर्थे सुविहितं क्रियतामत्र मन्दिरम्। विभक्तचत्वरपथं सुनिविष्टेष्टदैवतम्। ते तथेति महाबाहुमुक्त्वा स्थपतयस्तदा। दुर्गकर्मणि सम्भारानुपलभ्य यथाविधि। यथान्यायं निर्ममिरे द्वाराण्यायतनानि च। स्थानानि विदधुस्तस्यां ब्रह्मादीनां यथाक्रमम्। अपामग्नेः सुरेशस्य दृषदोलूखलस्य च। चातुर्द्देवानि चत्वारि द्वाराणि विदधुश्च ते। शुद्धाक्षमैन्द्रं भल्लाटं पुष्पदन्तं तथैव च। ते वेश्मसु युक्तेषु यादवेषु महात्मसु। पुर्य्याः क्षिप्रं प्रवेशार्थं चिन्तयामास माधवः। तस्य दैवोत्थिता बुद्धिर्विमला क्षिप्रकारिणी। पुर्य्याः सा वै प्रियकरी यदूनामभिवर्द्धिनी। शिल्पिमुख्यस्तु देवानां प्रजापतिसुतः प्रभुः। विश्वकर्मा स्वमत्या वै पुरीं संस्थापयिष्यति। मनसा समनुध्याय तस्यागमनकारणात्। त्रिदशाभिमुखः कृष्णो विविक्ते समपद्यत। तस्मिन्नेव ततः काले शिल्प्याचार्य्यो महामतिः। विश्वकर्मा सुरश्रेष्ठः कृष्णस्य प्रमुखे स्थितः। यदीच्छेत् सागरः किञ्चिदुत्स्रष्टुमिह तोयराट्। ततः स्वायतलक्षण्या पुरी स्यात् पुरुषोत्तम!। एवमुक्तस्ततः कृष्णः प्रागेव कृतनिश्चयः। सागरं सरितां नाथमुवाच वदतां वरः। समुद्र! दश च द्वे च योजनानि जलाशये। प्रतिसंह्रियतामात्मा यद्यस्ति मयि